

نقش آموزش در فهم و رفتارهای زیست‌محیطی و مشارکت دانش‌آموزان در حفظ محیط‌زیست

افسانه مهرداد فر^۱

دکتر عبدالله پارسا^۲

چکیده

گسترش جوامع انسانی و توسعه شهرنشینی موجب پیدایش پدیده‌هایی چون تخریب و آلودگی محیط‌زیست شده است. امروزه توجه به حفظ محیط‌زیست باید به شکل یک فرهنگ مدرن و مستمر درآید که این امر نیازمند توجه بیشتری است. تخریب محیط‌زیست به دلیل پیامدهای ناگواری که برای بشر داشته است، تبدیل به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های دنیای معاصر شده است و برای بقای کل نظام طبیعت هیچ موضوعی مهم‌تر از حل این مسئله نیست. این پژوهش، یک پیمایش کتابخانه‌ای است و اطلاعات موردنیاز از طریق اسناد و مدارک کتابخانه‌ای، گزارش‌های تحقیقی و جستجو در شبکه جهانی اینترنت جمع‌آوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در پی افزایش جمعیت و به دنبال آن افزایش نیازهای اولیه و در نتیجه آن تخریب و دگرگونی هر چه بیشتر تنوع زیستی گسترش روزافزون آلودگی‌ها باعث کاهش محیط‌زیست شده است که توجه لازم و مبرم را می‌طلبد. در حال حاضر با آموزش، علم و آگاهی انسان نسبت به گذشته بیشتر شده است لذا باید به ارزش واقعی طبیعت و محیط‌زیست پی برد و ضرورت حفاظت جدی از آن با مشارکت همگان افزایش یابد.

واژه‌های کلیدی: حفاظت، محیط‌زیست، مشارکت

مقدمه

محیط‌زیست یعنی زمینی که روی آن زندگی می‌کنیم، هوایی که از آن تنفس می‌کنیم و آبی که برای آشامیدن و آبیاری زمین و پرورش ماهی‌ها از آن استفاده می‌کنیم. آب، هوا و زمین از بزرگ‌ترین نعمت‌های خداوند هستند و وظیفه همه ما محافظت از این نعمت‌ها و استفاده درست از آنهاست. سلامت ما به محیط‌زیست وابسته است. بسیاری از بیماری‌ها که موجب درد و رنج و حتی مرگ انسان می‌شوند، در اثر زندگی در محیط‌زیست ناسالم به وجود می‌آیند. زندگی انسان‌ها در روی زمین مانند زنجیری به هم پیوند دارد. هر کس در هر نقطه از کره زمین به محیط‌زیست

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات برنامه درسی دانشگاه شهید چمران اهواز

amehrdadfar7563@gmail.com

^۲. دانشیار دانشگاه شهید چمران اهواز abdparisa@gmail.com

صدمه بزند، نتیجه آن بر تمام مردم کره زمین اثر می‌گذارد. انسان‌ها با فعالیت‌هایی که برای ادامه زندگی خود انجام می‌دهند، محیط‌زیست را به شدت آلوده کرده‌اند.

کره زمین از ابتدای پیدایش خود تاکنون حوادث زیست‌محیطی بسیاری را تجربه کرده که بخشی از آن منشأ طبیعی و بخش عمده دیگر منشأ انسانی داشته است؛ هرچند بخشی از این تخریب و آلودگی‌ها ناشی از عدم آگاهی و اطلاع عموم نسبت به مسائل زیست‌محیطی است. لذا آموزش نقش حیاتی در پیشگیری از تخریب و آلودگی محیط بازی می‌کند، به همین جهت در عرصه بین‌المللی موضوع آموزش محیط‌زیست مورد توجه واقع شده است (رمضانی قوام‌آبادی، ۱۳۹۱: ۲۳۴)؛ اما امروزه، انسان چنان بر محیط‌زیست خود یورش آورده که هیچ فرایند طبیعی از تأثیر فعالیت‌های وی مصون نمانده است (فیروزآبادی و عظیم زاده، ۱۳۹۱: ۱۰۰). در چند دهه اخیر آگاهی مردم از مسائل زیست‌محیطی، مدل‌های توسعه و مصرف منابع طبیعی به‌طور فزاینده‌ای بالا رفته است. به همین دلیل تعهد مردم و کشورها در تغییر رفتارشان در رابطه با مدیریت و شیوه مصرف منابع طبیعی تبدیل به مسئله‌ای مشترک شده است (طیبیان، ۱۳۷۸: ۲). تهدید و تخریب تدریجی محیط‌زیست، چه حاصل عملکرد اقتصاد سرمایه‌داری صنعتی مبتنی بر کسب حداکثر سود باشد یا حاصل عملکرد افراد عادی جامعه در هر صورت به یک نتیجه واحد منجر می‌شود و آن عبارت است از: تغییر تدریجی چهره اکولوژیکی کره زمین و به هم خوردن نظم دیرپای اکوسیستم می‌شود (بابا اوغلی، ۱۳۹۲: ۶۴)؛ که لزوم و ضرورت اهمیت و حفظ مشارکت مردم می‌تواند از نکات کلیدی برای حفاظت از محیط‌زیست باشد و آموزش در فهم و رفتارهای زیست‌محیطی مردم نقش به‌سزایی ایفا می‌کند.

بیان مسئله

روند رو به رشد فرآیندهای تکنولوژیک انسان معاصر، تشدید اقدامات یک‌جانبه نگر توسعه انسانی در ابعاد مختلف، گسترش فزاینده‌ی مصرف‌گرایی و تمدن مصرفی، غلبه فرهنگ شهرنشینی و حاشیه‌نشینی در کلان‌شهرها، افق‌های لجام‌گسیخته ملزومات زندگی ماشینی و ... همه و همه هر روز بیش از پیش، بشر را در لجنزاری از انواع آلاینده‌ها و آلودگی‌های متنوع خودساخته غوطه‌ور نموده و نگرانی‌های او را در مواجهه با این چالش‌های بحرانی مضاعف کرده است. هم‌اکنون شواهد دردناک و نگران‌کننده‌ای از تخریب محیط‌زیست از قبیل نابودی جنگل‌ها، آلودگی آب، هوا،

خاک و مواد غذایی، گرم شدن هوای کره زمین و ده‌ها معضل دیگر در مقابل دیدگانمان قرار دارد، افزایش سریع جمعیت کره زمین نیز به دلیل بهره‌گیری از حداکثر امکانات و مصرف بیش‌ازحد انرژی خود اصلی‌ترین عامل تخریب محیط‌زیست است. حفاظت از محیط‌زیست در ابتدا باید از آموزش شروع شود. آموزش پایه به دانش‌آموزان، مشارکت همگانی را در جهت حراست از این منابع عظیم جهانی خواهد داد که تنها راه‌حل مقابله جدی با روند تخریب و نابودی محیط‌زیست در حال حاضر محسوب می‌شود. لذا باید برنامه‌ها و تلاش‌های فراوانی در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و احیاء و بازیابی منابع طبیعی تخریب‌شده و در آلودگی قرار گرفته‌شده، صورت گیرد. آموزش محیط‌زیست موجب افزایش دانش زیست‌محیطی و مهارت‌های لازم برای حفاظت محیط‌زیست در طول زندگی می‌شود (کریمی و کیان، ۱۳۹۴). به نقل از طایی و همکاران یافته‌های پژوهش‌های صناعی گلدوز (۱۳۸۱) نشان می‌دهد، بیشتر مدیران اعتقاد دارند که آموزش محیط‌زیست باید از کودکی آغاز شود زیرا تعلیم و تربیت در کودکی آسان‌تر و با پذیرش بیشتری صورت می‌گیرد. از آنجایی که کودکان بیشترین قربانی نابهنجاری‌های محیط‌زیستی‌اند و همچنین بهترین و مؤثرترین گروه در جامعه برای آموزش محیط‌زیست به شمار می‌روند، بنابراین بهترین شیوه نهادینه کردن عادت‌های مثبت، آموزش این عادت‌ها از دوران کودکی است. از این‌رو آموزش مدرسه‌ای یا همان آموزش در دوره ابتدایی به دلیل آنکه زیربنای نظام آموزشی هر کشوری به شمار می‌آید، بسیار حائز اهمیت است. مطابق اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفاظت از محیط‌زیست یک وظیفه عمومی تلقی می‌گردد و همه اқشار جامعه در مقابل حفاظت از محیط‌زیست مسئول هستند. در این مقاله ابتدا به اهمیت محیط‌زیست پرداخته و در ادامه به لزوم مشارکت و همدلی بیشتر مردم و مسئولین در حفظ محیط‌زیست در قرن ۲۱ به نقش آموزش در فهم و رفتارهای زیست‌محیطی مردم می‌پردازیم؛ و راهکارهایی را برای بالا بردن این مشارکت و همدلی در جهت حفظ بیشتر و بهتر منابع طبیعی و محیط‌زیست پیشنهاد خواهیم کرد.

ادبیات پژوهش و مبانی نظری

فرهنگ و حفاظت از محیط‌زیست

فرهنگ‌های بومی در جهت سازگاری انسان با محیط خود شکل گرفته‌اند و از آن جا که انسان زندگی اجتماعی دارد، بسیاری از جلوه‌های فرهنگی وی نیز مرتبط با کنش‌های جمعی و گروهی است. لذا تکامل اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی به مشارکت

و روح جمعی نیاز دارد. چنین رویکردی در ارتباط با بقا در محیط‌زیست و حفاظت از محیط‌زیست نیز دیده می‌شود؛ بنابراین ضمن تأکید بر حفظ فرهنگ‌های بومی لازم است زمینه‌ی مشارکت مردم در سطح جامعه برای ایجاد یک فرهنگ حفظ محیط‌زیست مهیا شود. این اقدام علاوه بر نیاز به وضع قوانین و مقررات، به ارتقاء دانش زیست‌محیطی همگانی نیز نیازمند است. آموزش زیست‌محیطی مردم، قادر است لزوم حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی را به هم‌هی شئون زندگی تسری دهد. از این طریق افراد درمی‌یابند که توسعه‌ی اقتصادی اجتماعی و زندگی بهتر در گرو حفظ محیط‌زیست است؛ اما این دانش برای این‌که آسان‌تر از سوی افراد پذیرفته شود، باید با تکیه بر ارزش‌ها، باورها و فرهنگ حاکم بر جامعه باشد؛ برای نمونه آداب و رسوم بسیاری در جوامع انسانی وجود دارد که در آن‌ها بر حفظ محیط‌زیست تأکید شده است که می‌توان با یاری‌گرفتن از جامعه‌شناسان، انسان‌شناسان و مردم‌شناسان ضمن بازیابی آن‌ها، در نهایت به تدوین و ترویج یک نظام اخلاقی زیست‌محیطی اقدام نمود. فرهنگ و محیط‌زیست در چندین زمینه با یکدیگر وابستگی متقابل دارند. حفظ آثار و مکان‌های تاریخی یا مطالعات روان‌شناختی - جامعه‌شناختی مربوط به درک محیط‌زیست نمونه‌ای از این وابستگی است. مساعدت همکاری میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه بر اساس تبادل دوجانبه‌ی فرهنگ و اطلاعات محیط‌زیستی (کبیری و دانه‌کار، ۱۳۹۱: ۶۷-۶۶).

آموزش زیست‌محیطی

آنچه بحران‌های زیست‌محیطی را تشدید می‌کند عدم تربیت و سوء تربیت زیست‌محیطی و جدی‌تر از آن عدم توجه به آموزش نگرش‌های صحیح زیست‌محیطی است (هانگرفورد^۱ و همکاران، ۱۹۸۰: ۰۴۵). بخش عمده‌این نابسامانی‌ها، به نوع آموزشی برمی‌گردد که درک و باور انسان را نسبت به محیط خود شکل می‌دهد لذا امروزه همگان بر سر این مسئله توافق دارند که آموزش، مؤثرترین ابزار و شیوه رویارویی با چالش‌های آینده به‌ویژه محیط‌زیست است و دستیابی به اهداف این نوع آموزش سبب استفاده صحیح از منابع و ضامن حفظ توسعه پایدار می‌گردد (میردامادی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱). لذا در دو دهه گذشته موضوع آموزش زیست‌محیطی بزرگ‌ترین حوزه‌ای بوده است که تلاش داشته تا به‌عنوان از عناصر اصلی فرایند آموزشی پذیرفته شود (سیمونز^۲، ۲۰۱۰: ۱۷-۱۵). آموزش محیط‌زیست، بخش بنیادین حفاظت از آن است و

¹. Hungerford

². Simmons

در پاسخ به بحران‌های به وجود آمده ظهور نمود و هدف آن پدید آوردن نوعی آموزش برای شکل دادن به شهروندی مسئول و فعال و مجهز به دانش و اراده برای ایجاد تغییرات آموزشی، اجتماعی و محیط‌زیست بوده است (داسکولیا و آجلیدو، ۲۰۰۶: ۱۲۶). هدف از آموزش زیست‌محیطی ایجاد آگاهی، دانش، نگرش، مهارت و مشارکت شهروندان و ایجاد حساسیت در افراد نسبت به حوادث و تغییرات زیستی و تأثیرات آن بر محیط‌زیست است تا با قدرت تشخیص و تحلیل مسایل زیستی بتوانند در ابداع روش‌ها و حل معضلات آن مهارت کسب کنند (میردامادی، اسماعیلی، باقری، ۱۳۸۷: ۲۲). در این زمینه چن^۲(۱۹۹۷: ۲۳۴-۲۳۶)، هدف از آموزش زیست‌محیطی را رشد دادن سواد زیست‌محیطی در میان شهروندان آینده می‌داند. هونکه^۳ و همکاران (۲۰۰۱) معتقدند بهترین راه کاهش معضلات زیست‌محیطی، آموزش به مردم است. وجود شهروندانی که از ارتباط بین زندگی و کیفیت محیط‌زیست آگاه باشند از ضرورت‌های پایداری محیط‌زیست بوده و افزایش اطلاعات عمومی و علاقه برای شناخت مشکلات، اولین مرحله‌ی فرایند جلب مشارکت برای این امر است (میردامادی، اسماعیلی، باقری، ۱۳۸۷). نظام رسمی آموزش کشور در این زمینه می‌تواند نقش تعیین‌کننده ایفا نماید (مونرو^۴ و همکاران، ۲۰۰۷) مدارس، اولین بسترهای آموزش منظم و هدفمند در سطح جامعه‌اند. محرم نژاد و حیدری (۱۳۸۵) در پژوهشی پتانسیل نهادهای مختلف در زمینه‌ی آموزش محیط‌زیست را مورد بررسی قرار داده و آموزش و پرورش را به‌عنوان سازمانی که در زمینه آموزش زیست‌محیطی می‌تواند نقش تعیین‌کننده داشته باشند، تغییر نگرش و ایجاد بستر مناسب برای اجرای قوانین زیست‌محیطی شهروندانی تربیت می‌کنند که دارای وجدان زیست‌محیطی بوده و احترام به آن در آن‌ها تبدیل به یک فرهنگ و عادت شود و قادرشان سازد بین برآوردن نیازهایشان از طبیعت و مراقبت از آن تعادل برقرار نمایند (تقیه و همکاران ۱۳۹۰).

رفتار انسان به‌وسیله اندیشه‌هایش هدایت می‌شود لذا آنچه را که مردم در مورد زیست‌بوم‌ها انجام می‌دهند وابسته به آن است که درباره محیط‌زیست خود چگونه می‌اندیشند که این خود از تربیت و آموزش زیست‌محیطی نشأت می‌گیرد (عابدی سروستانی، ۱۳۸۷: ۵۷-۵۶). تحقیقات نشان می‌دهد احساس مسئولیت ایجادشده در سنین پایین عامل هدایت رفتار اجتماعی و محیطی در دوره بزرگسالی است از این‌رو توجه به آموزش زیست‌محیطی از طریق محتوا، مواد و کتاب‌های درسی جزء نیازهای ابتدایی و اساسی محسوب می‌شود که در نخستین سال‌های زندگی کودک به‌صورت

1. Daskolia & Agelidau

2. chen

3. Honke

4. Monroe

رفتار مسئولانه نسبت به محیط زندگی فرد تجلی می‌یابد (قضاوی؛ لیاقتدار، احمدی، ۱۳۸۷). امروزه مدارس باید به دانش آموزان در سطح وسیعی دانش و آگاهی‌های زیست‌محیطی را به مؤثرترین شیوه آموزش دهد و درک عمومی آنان را در مورد آن ارتقا بخشد (اسچلسینگر، ۲۰۰۴: ۷۶). آموزش‌های زیست‌محیطی مدارس، اندک، پراکنده بوده و از رویکرد اصولی و انسجام برخوردار نبوده و سودمند و کاربردی نیست. پژوهشی‌هایی که در این زمینه در داخل کشور انجام شده است همگی مؤید این امر است در این زمینه صالحی عمران و آقا محمدی (۱۳۸۷) در پژوهشی نشان دادند که دانش زیست‌محیطی معلمان مرد بیشتر از معلمان زن است؛ اما نگرش زیست‌محیطی معلمان زن نسبت به مردان بیشتر است. در حالی که از نظر مهارت‌های زیست‌محیطی اختلاف معناداری میان دو گروه از معلمان مشاهده نمی‌شود. صالحی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان بررسی عناصر طبیعت در کتاب فارسی دوم دبستان نشان دادند که عناصر طبیعت در کتاب درسی کودکان از منظر ساخت دستوری- واژگانی در کمترین میزان قدرت و به صورت کنش‌پذیر و منفعل ظاهر شده‌اند، به آسمان و آسمانی‌ها به‌طور افراطی پرداخته شده و عناصر زمینی به‌ویژه به زمین و آب و نقش حیاتی آن توجه کافی نشده و در کل کوششی هدف‌دار برای فرهنگ‌سازی و گسترش دیدگاه‌های تازه‌تر در پیوند با طبیعت صورت نگرفته است. تقیه و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان بررسی برنامه‌های درسی مقطع راهنمایی با تأکید بر محورهای آموزش محیط‌زیست نشان دادند که کتاب‌های درسی دوره راهنمایی در سطح بینش و مهارت زیست‌محیطی در وضع مطلوبی نیستند، با اهداف نظام آموزشی مطابقت ندارند. این آموزش از طریق طیف گسترده‌ای از روش‌های تدریس و موضوعات به مخاطبان و معلمان انجام می‌پذیرد و به مرئیان و برنامه‌ریزان زیست‌محیطی تعاریف مشخص، راهنماها، اهداف و استانداردهایی از آموزش زیست‌محیطی ارائه می‌کند و کمک می‌کند به‌طور مؤثر اجرایی شود (مونروئه و همکاران، ۲۰۰۷). این نوع آموزش به تربیت افرادی فعال و آگاه نسبت به محیط‌زیست خود و یادآوری مسئولیتشان در حفاظت از آن نظر دارد و برای این هدف، شناخت افراد نسبت به ابعاد مختلف بیولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محیط‌زیست و ارتباط آن با انسان را مورد توجه قرار می‌دهد (محرم نژاد و حیدری، ۱۳۸۵: ۷۱). آموزش محیط‌زیست که با ارزش‌ها، رفتارها، گرایش‌ها فعالیت‌ها و اعمال مثبت سروکار دارد بازتابی از عنصر اخلاقی است و این عنصر در کنار عناصر تجربی، زیبایی‌شناختی و درک ماهیت پیچیده و به‌هم‌پیوسته محیط‌زیست یکی از چهار عنصر اصلی هر برنامه درسی زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهد و بر این موضوع تأکید می‌شود که فراگیران با مسئولیت و تعهد خود

¹.Schlesinger

در قبال محیط‌زیست آشنا شوند (عابدی سروستانی، شاه ولی ۱۳۸۸: ۱۲۴). هدف، آگاهی بخشیدن به معلومات زیست‌محیطی هر فرد است به طوری که شخص، ارزش‌های محیط را درک کرده و در حراست از آن کوشا باشد و با فکر و تعمق در فرآیندهای زیستی به حمایت از آن بپردازد (دیپایی و لاهیجانیان، ۱۳۸۷: ۱۷۸). برای اینکه این آموزش مؤثرتر واقع شود باید به صورت رسمی در مدارس و در قالب برنامه درسی اجباری آموزش داده شود این در حالی که در اغلب برنامه‌های آموزشی مدارس، برنامه‌های آموزش زیست‌محیطی حول سه محور دانش، مهارت و نگرش تدوین نشده‌اند (سازمان محیط‌زیست، ۲۰۰۰). در بیانیه تفلیس (۱۹۷۷) سطوح سواد زیست‌محیطی در قالب این اهداف بیان شده است:

۱- آگاهی: کمک به دانش آموزان برای کسب آگاهی نسبت به محیط‌زیست و مسائل آن، توسعه توانایی برای درک آن و استفاده از این توانایی در متن و زمینه‌های مختلف. ۲- دانش: کمک به دانش آموزان برای کسب درک اساسی از اینکه چگونه در محیط عمل نموده و با آن تعامل نمایند. چگونه چالش‌های زیست‌محیطی به وجود می‌آیند و به چه طریقی می‌توان آن را حل نمود. ۳- نگرش: کمک به دانش آموزان برای کسب مجموعه‌ای از ارزش‌ها و احساسات در ارتباط با محیط‌زیست و انگیزه برای مشارکت در حفظ و بهبود آن ۴- مهارت: کمک به دانش آموزان برای کسب مهارت‌های موردنیاز برای تشخیص، بررسی و مشارکت برای حل مسایل و مباحث زیست‌محیطی ۵- مشارکت: کمک به دانش آموزان برای کسب تجربه در استفاده از دانش‌ها و مهارت‌های کسب شده برای انجام عمل مثبت و اندیشمندانه در جهت حل مسایل زیست‌محیطی (رامسی، ۱۹۹۲: ۳۷) رویکردهای موجود در زمینه آموزش زیست‌محیطی، پیچیده بوده و به منابع متغیر زمان، فضا، برنامه درسی، ویژگی‌های دانش آموزان و دامنه وسیعی از عواملی که می‌تواند بر هر نوع آموزش کاربردی تأثیر گذارد اطلاق می‌گردد.

برای دستیابی به اهداف زیست‌محیطی، بازنگری در نظام‌های تعلیم و تربیت و بهره‌گیری از روش‌های آموزش زیستی جدید از طریق آموزش و پرورش و رسانه‌ها ضرورت می‌یابد ضمن اینکه این امر به ایجاد ارتباط بین دانش آموزان، معلمان، مدارس، نظام‌های آموزشی و کل جامعه نیازمند خواهد بود (عابدی سروستانی، شاه ولی، ۱۳۸۸: ۱۲۸)؛ زیرا فراگیران علاوه بر فراگیری دانش، نیازمند کسب دانش و سواد زیست‌محیطی در قالب اخلاق عملی زیست‌محیطی، آشنایی با مفاهیم فرهنگی و ارزشی زیست‌محیطی، تغییر ارزش و نگرش نسبت به آن، مشارکت در حفاظت

¹.Ramsey

محیط‌زیست زندگی خود، تبدیل شدن به شهروند متعهد و مسئولیت پذیر، آموزش استفاده صحیح از منابع، کسب سبک زندگی سازگار با طبیعت، تصمیم‌گیری درست برای حل مسایل زیست‌محیطی و جلوگیری از پدید آمدن مشکلات جدید، حساسیت نسبت به حوادث و تصمیمات مختلفی که بر محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد، کسب قدرت تشخیص و تحلیل مسایل زیست‌محیطی و ابداع روش‌های جدید برای حل معضلات آن می‌باشند (سلیمان پور عمران، ۲۰۱۳).

آموزش اخلاق زیست‌محیطی

اخلاق زیست‌محیطی در وسیع‌ترین مفهوم خود عبارت است از مطالعه رابطه انسان با محیط خود؛ این رابطه‌ی موجودی است که دارای احکام اخلاقی است و برای وی موضوع درستی و نادرستی قابل طرح است (محمدی آشنانی و همکاران، ۱۳۸۷). اخلاق زیست‌محیطی از شاخه‌های فلسفه کاربردی است که با ارزش‌ها، باورها و گرایش‌ها سروکار دارد و به دنبال ارائه راه‌حل‌های اصولی و اخلاقی از طریق پیوند علوم مختلف است و با دغدغه‌های جهانی مانند رابطه انسان با محیط‌زیست، درک انسان نسبت به مسئولیت در برابر آن و تعهد به حفظ منابع سروکار دارد. تغییرات سریع اجتماعات از نظر فن‌آوری و اقتصاد موجب طرح مسائل جدید پیرامون تعامل انسان با طبیعت شده‌اند که فلسفه و علم اخلاق را به چالش می‌کشاند. (عابدی سروستانی و شاه ولی، ۱۳۸۷). اخلاق زیست‌محیطی، انسان‌محوری غالب موجود در اخلاق نوین را به چالش می‌کشد و در سطح عملی از مادی‌گرایی و مصرف‌گرایی به شدت انتقاد نموده و بجای آن یک روش زندگی سبز هماهنگ با طبیعت را پیشنهاد می‌کند. از آنجا که انسان تنها موجودی است که به دلیل دارا بودن اختیار و آزادی قادر است تا برخلاف قوانین و نظم طبیعی رفتار کند لذا دارا بودن مهارت‌های اخلاقی و توجه به اخلاق زیست‌محیطی بخشی از راهبرد اطمینان به پایداری محیط‌زیست و بهسازی شرایط زندگی انسان بشمار می‌رود (همان). از آنجا که ماهیت مشکلات زیست‌محیطی هنجاری‌اند؛ لذا طرح مباحث هنجاری مانند اخلاق زیستی می‌تواند نقش حیاتی در تفکرات زیست‌محیطی و نوع رفتار و عمل افراد در تعامل با محیط‌زیست داشته باشد. اخلاق زیست‌محیطی، نقش انسان را به‌طور مؤثر از فاتح زمین به شهروند محافظ محیط تغییر می‌دهد. لازمه این نقش جدید آن است که زمین را به چشمی بنگریم که درخور احترام و عشق است و نه صرفاً یک کالای اقتصادی که باید آن را مصرف کرد و به دور انداخت. اخلاق، زمینیان را در مقام کارگزار طبیعت می‌بیند و

برای او در پایداری طبیعت برای خود و آینده‌اش مسؤولیت قائل است. برخورداری افراد از اخلاق زیست‌محیطی مناسب، یک تضمین درونی برای رفتار درست با سایر مخلوقات و جلوگیری از صدمه زدن به آن است از این رو بر آموزش اخلاق زیست‌محیطی و تربیت انسان‌های اخلاق‌مدار در تعامل با محیط‌زیست، تأکید فراوان می‌شود (عابدی سروستانی و شاه منصور، ۱۳۸۷). با وجود اینکه این مشکلات ریشه در معرفت‌شناسی و جهان‌بینی آدمی دارد برای رفع این بحران‌ها از طریق تربیت اخلاقی و دینی، کمتر سخنی به میان می‌آید (جاکوبز، ۲۰۰۴). در این راستا دیدگاه بازسازی اجتماعی، مدارس را تشویق می‌کند تا در خط مقدم تغییرات اجتماعی قرار گیرند. نخستین گام، تدوین سیاست‌ها بر مبنای عمل‌فکورانه اخلاقی که تلفیقی از بنیادهای ارزشی و عقلانیت است. ارزش‌ها با یکدیگر در رقابت هستند و تنها از طریق بحث عقلانی و تعهد نسبت به بنیادهای ارزشی است که می‌توان فرایندهای اقدام فکورانه اخلاقی را به سمت دستیابی به هدف‌های اخلاقی مشروع سوق داد. (محرم نژاد و حیدری، ۱۳۸۵). خلاق عملی مانند اخلاق زیست‌محیطی با مفاهیم فرهنگی و ارزشی ارتباط نزدیک دارد (عابدی سروستانی، شاه ولی، ۱۳۸۷). علاوه بر این اگر همراه با بار علمی که به فراگیران منتقل می‌شود هم‌زمان بار اخلاقی و ارزشی به فراگیران منتقل نشود می‌تواند وی را دچار چالش‌های اخلاقی و اعتقادی کند. بخصوص در بافت فرهنگی امروز ما که با عدم مهندسی فرهنگی و اخلاقی مواجه است، اخلاق را بدون مبانی شناختی به امری صوری و قانونی مبدل می‌کند که با احساس کمترین فضای خلاً نظارتی، فجایعی به بار می‌آورد لذا بنیان‌سازی برای اخلاق و باورهای شناختی باید لازم و ملزوم شناخته شوند و از آغاز فراگیری علم و فن مدنظر قرار گیرند.

جلب مشارکت مردم در توسعه و حفاظت از محیط‌زیست از طریق آموزش

مشارکت مردمی یکی از مهم‌ترین عوامل انسانی مؤثر در ایجاد، حفاظت محیط‌زیست به شمار می‌آیند. اصولاً در فرایند نگهداری محیط‌زیست دو دسته عوامل بیرونی و درونی مؤثر هستند. عوامل بیرونی شامل سازه‌های مادی و فیزیکی، نظام مدیریتی و اداری حاکم بر چگونگی نظارت و ارزشیابی فعالیت‌های مربوط به فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز و نیروی انسانی متخصص است. این عوامل از بیرون به فرایند مذکور تزریق می‌شوند و تأثیر آن‌ها در شکل‌گیری و تداوم موفقیت‌آمیز این فرایند در درازمدت خیلی عمیق است، ولی عوامل درونی که شامل آحاد مردمی که

¹.Jacobus

ذینفع اصلی پابرجا بودن این فرایند می‌باشند، به‌علاوه امکانات سرمایه محلی موجود، نقشی اساسی در تداوم و توسعه خودکار فرایند طراحی و نگهداری از پارک‌ها دارد. در این میان، عامل انسانی که جسم، روح و روان ایشان در ارتباط با فرایند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز قرار دارد، زیربنای اصلی موفقیت محسوب می‌شود. به‌علاوه مشارکت مداوم مردم در فعالیت‌های پیرامون زندگی آنان که به نحوی زندگی ایشان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، دارای فوایدی به شرح زیر است:

-شکوفایی خلاقیت و ابتکار افراد جامعه

-افزایش احساس تعهد و مسئولیت مردم نسبت به حوادث و اتفاقات جامعه

-کمک و همیاری به‌موقع مسئولین و دست‌اندرکاران نظام مدیریتی جامعه برای

مقابله با بحران‌ها

-استفاده بهینه از امکانات و نهاده‌های در دسترس

-جلوگیری از هدر رفتن منابع محدود در دسترس

-کاهش هزینه نگهداری امکانات و تداوم توسعه برنامه‌های موجود

-افزایش حس اعتماد به نفس در توده مردم

اصولاً عدم استفاده از مشارکت مردم در برنامه موجب از دست دادن بخش عمده‌ای از منابع فکری و ذهنی جامعه، عدم ایجاد احساس مسئولیت در افراد جامعه برای حفاظت از دست آورده‌های توسعه و هدر دهی منابع موجود خواهد شد. با وجود فواید ذکرشده موانع فرهنگی، اقتصادی، ساختاری و سیاسی از موانع عمده مشارکت مردم در طرح‌های توسعه از جمله فضای سبز است. عدم تعهد به شناخت مسائل اجتماعی و پیدا کردن راه‌حل برای آن‌ها و همچنین فرار از پذیرش مسئولیت اجتماعی از خرده‌فرهنگ‌های غالب در ایران است که متأسفانه برنامه ریزان فرهنگی کشور در این خصوص تاکنون کمتر سرمایه‌گذاری فکری کرده‌اند. در نتیجه این موضوع مانع عمده‌ای در مسیر مشارکت مردم در فعالیت‌های مانند ایجاد، حفاظت و توسعه فضای سبز به شمار می‌آید (ازکیا، ۱۳۹۱: ۵۹).

بررسی نقش آموزش و پرورش در فهم زیست‌محیطی مردم

یکی از راه‌های اساسی شناساندن اهمیت مسائل زیست‌محیطی و منابع طبیعی و راه‌های حفظ و احیای آن، انعکاس مسائل فوق در متون درسی است. در واقع برنامه

درسی، وسیله‌ای جهت اجرای آموزش‌های زیست‌محیطی است تا از این طریق، دانش آموزان بتوانند مفاهیم و ادراکات زیست‌محیطی خود را توسعه دهند و از طریق این ادراکات با زندگی روزمره خود، ارتباط برقرار کنند و نسبت به این‌که تمام جنبه‌های محیطی با هم در ارتباط‌اند، یک آگاهی و شناختی به دست آورند (فین، ۲۰۰۵). وارد کردن مفاهیم مرتبط با محیط‌زیست در متون درسی دوره‌های مختلف تحصیلی باعث می‌شود که دانش آموزان از همان ابتدا و در زمان تکوین و شکل‌گیری شخصیت خویش، محیط‌زیست را نه تنها به‌عنوان یک درس بلکه به‌عنوان وظیفه و مسئولیت انسانی تلقی کنند. در سند تحول تربیت رسمی و عمومی در افق چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور، ارتقاء آداب و مهارت‌های زندگی، بهداشتی و زیست‌محیطی در شمار اهداف کلان نظام آموزش و پرورش آمده است (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۸۸).

کرمی پور شمس‌آبادی در سال ۱۳۷۸ در تحقیق خود با عنوان ارائه چارچوب نظری در خصوص چگونگی آموزش محیط‌زیست در نظام آموزش و پرورش کشور به نتایج بسیاری دست‌یافت که از بین آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. بین آگاهی دانش آموزان و تغییر مسئولیت‌پذیری آن‌ها رابطه مثبت وجود دارد. آموزش و آگاهی از محیط‌زیست را می‌توان یکی از مهم‌ترین نقش‌های کنونی مدارس در تمامی سطوح، در آموزش رسمی دانست.

درزمینه محتوای کتب درسی پژوهشی با عنوان «بررسی میزان انعکاس موضوعات مربوط به محیط‌زیست در کتاب‌های درسی مقاطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه» انجام گرفته است. جامعه این پژوهش کلیه کتاب‌های درسی نظام آموزشی بوده است. نمونه آن نیز کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه بوده است. نتایج این مطالعه نشان داد بارزترین مشخصه نظام آموزشی در زمینه انتقال محیط‌زیست، نظامی تقلیدی است که از مشخصه‌های این نظام می‌توان به حافظه پروری به‌جای درک و فهم و عملکرد پایین در این زمینه اشاره کرد. یعقوبی ()؟؟؟؟؟ سال (نظام آموزشی را در حیطه دانشی موفق ولی در ابعاد ادراکی و تفهیمی ناموفق ارزیابی می‌کند. وی نشان می‌دهد در این متون هم از نظر حجم مطالب نسبت به کل محتوای برنامه درسی و هم از نظر کیفیت مطالب ناکافی و ناکارآمد است.

پرسش اصلی پژوهش:

آیا آموزش و پرورش در فهم مردم نسبت به محیط‌زیست و مشارکت آنان در حفظ محیط‌زیست چه نقشی می‌تواند داشته باشد؟

پرسش‌های فرعی پژوهش:

آیا آموزش و پرورش می‌تواند فهم زیست‌محیطی مردم را ارتقاء بخشد؟
آیا آموزش رسمی و آموزش غیررسمی می‌تواند میزان مشارکت مردم در حفظ محیط زیست را بالا ببرد؟
چه راهکارهایی را می‌توان برای بالا بردن این مشارکت در جهت حفظ بیشتر و بهتر منابع طبیعی و محیط‌زیست ارائه داد؟

روش‌شناسی

روش انجام این پژوهش از نوع توصیفی-سندکاوی است که بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی مقالات منتشرشده در این زمینه انجام گرفته است. برای انجام این پژوهش مقالات منتشرشده در این زمینه مطالعه و مبانی نظری از مقالات استخراج گردید. سپس بر اساس یافته‌ها و نتایج به‌دست‌آمده، بحث و نتیجه‌گیری شده است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش به ترتیب به سؤالات پژوهش پاسخ داده می‌شود: سؤال اول: آیا آموزش و پرورش می‌تواند فهم زیست‌محیطی مردم را ارتقاء بخشد؟
برای پاسخ به این سؤال از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است. لذا پاسخ به پرسش اول پژوهش از دو بخش تشکیل شده است: ۱- اقدامات آموزش و پرورش با توجه به اسناد معتبر ۲- پژوهش‌های انجام‌شده.

۱ - اسناد معتبر:

الف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مواردی که در سند تحول بنیادین در خصوص محیط‌زیست و آموزش آن بیان شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: با قدرشناسی و درک زیباشناسانه آفرینش الهی و مصنوعات هنرمندانه بشری،

درک مفاهیم فرهنگی و میان فرهنگی و بهره‌گیری از قدرت تخیل، توانمندی‌های لازم در خلق آثار فرهنگی و هنری را به دست می‌آورند و برای حفظ و تعالی میراث فرهنگی، تمدنی و هنری در سطح ملی و جهانی بر اساس نظام معیار اسلامی می‌کوشند (هدف‌های کلان، ۱، ۴، ۵، ۲ و ۸) با درک مفاهیم بهداشت فردی و اجتماعی و مسائل زیست‌بوم طبیعی و شهری به منزله امانات الهی، شایستگی حفظ و ارتقای سلامت فردی و بهداشت محیطی را کسب می‌کنند و با تفریحات سالم فردی و گروهی، به نیازهای جسمی و روانی خود و جامعه بر اساس اصول برگرفته از نظام معیار اسلامی، پاسخ می‌دهند. مشارکت فعال آموزش و پرورش در مواجهه با نیازهای فوری و عمومی جامعه از قبیل شیوع بیماری‌های فراگیر، زلزله، رفع بی‌سوادی، حفظ و پاکیزگی محیط‌زیست و ...

برنامه درسی ملی ایران

اگرچه به برنامه آموزش محیط‌زیست در برنامه درسی ملی ایران نیز به‌طور مستقیم و مجزا پرداخته نشده است. در برنامه مذکور، در چشم‌انداز، اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، الگوی هدف‌گذاری، در اهداف کلی، در حوزه تربیت و یادگیری سلامت، در قلمرو حوزه‌های درسی، تربیت و یادگیری علوم تجربی، در اصول حاکم بر راهبردهای یادگیری به مقوله محیط‌زیست توجه ویژه‌ای شده است که به برخی از موارد اشاره می‌شود: بهره‌گیری از الگویی پیشرفته و بومی زمینه تربیت نسلی موحد، مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و، طبیعت خودباور و دارای عزت‌نفس، امانت‌دار، دانا و توانا، پاک‌دامن و با حیا، انتخاب‌گر و آزادمنش، متعلق به اخلاق اسلامی، خلاق و کارآفرین، مقتصد و ماهر، سالم و بانشاط، قانون‌مدار و نظم‌پذیر، وفادار به ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی بر اساس نظام معیار اسلامی را فراهم می‌سازد. برنامه‌های درسی و تربیتی باید ضمن تأکید بر ویژگی‌های مشترک، به تفاوت‌های ناشی از زندگی محیط (شهری، روستایی، عشایری، فرهنگی و جغرافیایی)، جنسیتی و فردی دانش‌آموزان استعدادها، توانایی‌ها، نیازها و علایق توجه کرده و از انعطاف لازم برخوردار باشد. بهره‌گیری آگاهانه از یافته‌های علمی، هنری، فنی، حرفه‌ای و بهداشتی و زیستی و تلاش مؤثر برای تولید و توسعه آن‌ها؛ حفظ و تعالی محیط‌زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های حوزه؛ طبیعی سلامت و تربیت‌بدنی به دنبال برقراری سلامت کامل جسمی و روانی دانش‌آموزان به‌عنوان امانت الهی و به‌کارگیری روش‌های درست انجام فعالیت جسمانی، ارتقای توانایی‌های بدنی و حرکتی، تبیین روش‌های تفریحی سالم و

ترویج بهداشت و اصول سالم زیستن و پیشگیری از ایجاد بیماری و اختلال و معلولیت‌های اندامی و توانمندسازی افراد در تسلط بر رفتار خود و حفظ سلامت است. مهارت‌های زیستی و بهداشت فردی و عمومی درک موقعیت و ابعاد آن در بعد زمان (گذشته، حال، آینده)، مکان (خانه، محله، شهر، کشور، زمین، کیهان)، عوامل طبیعی (محیط طبیعی، محیط زیست).

۲- پژوهش‌های داخلی انجام‌شده:

اسماعیلی (۱۳۸۲) به بررسی میزان توجه به آموزش محیط‌زیست در برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی پرداخته است. جهت دستیابی به این هدف عناوین و مقوله‌های مهم ضروری آموزش محیط‌زیست در قالب پرسشنامه در اختیار نفر از ۲۰ کارشناسان و متخصصان آموزش محیط‌زیست قرار گرفت و پس از بررسی در مقیاس لیکرت میزان اهمیت و اولویت هریک از عناوین مشخص گردید که نتایج آن به قرار زیر است: ۱ - گویه نقش هوا و نقش درختان در آموزش محیط‌زیست بیشترین میزان اهمیت و گویه نقش خاک در محیط‌زیست و نقش فرسایش لایه ازن در محیط‌زیست کم‌ترین میزان اهمیت آموزش زیست‌محیطی را مهم‌ترین -۲. کتاب برای آموزش محیط‌زیست کتاب علوم و کم‌اهمیت‌ترین کتاب برای آموزش مذکور 3 - کتاب قرآن در بین پایه‌های تحصیلی مهم‌ترین پایه‌های تحصیلی برای آموزش مذکور از نظر کارشناسان محیط‌زیست به ترتیب پایه چهارم، سوم، دوم و پنجم - ۴. میزان توجه به آموزش محیط‌زیست در دوره ابتدایی بسیار ناچیز - ۵. ز با توجه به ابعاد محتوا بیشترین میزان انتقال مفاهیم آموزش محیط‌زیست از طریق متن نوشتاری، سپس تصاویر و سرانجام پرسش‌هاست. تورانی و کرام‌الدینی (۱۳۸۵) در پژوهشی با موضوع جایگاه آموزش محیط‌زیست در نظام آموزش و پرورش کشور نقش مهم و کلیدی آموزش و پرورش، کتب درسی و برنامه ریزان درسی را در امر آموزش محیط‌زیست بارز نموده و گنجانیدن مفاهیم و مؤلفه‌های ضروری حفاظت از محیط‌زیست را در محتوی کتب درسی ضروری و لازم می‌داند و در خصوص بررسی میزان انعکاس موضوعات مربوط به محیط‌زیست بیان نموده‌اند که با توجه به تلاش‌هایی که برای وارد کردن موضوع‌های محیط‌زیستی در برنامه‌های رسمی کشور شده اما به علت عدم انسجام کافی این موضوع‌ها و عدم کاربرد رویکردهای اصولی در این مورد، هنوز تا رسیدن به آموزش رسمی قابل قبول محیط‌زیست در ایران راه زیادی باقی مانده است در این پژوهش از روش توصیفی استفاده شده است.

پاسخ به پرسش دوم پژوهش:

آیا آموزش رسمی و آموزش غیررسمی می تواند میزان مشارکت مردم در حفظ محیط زیست را بالا ببرد؟

برنامه چهارم توسعه کشور به طور جدی به بحث آموزش محیط زیست پرداخته و بند الف ماده ۶۴ قانون برنامه به مقوله ارتقاء آگاهی های عمومی و دستیابی به توسعه پایدار به منظور حفظ محیط زیست با تأکید بر گروه های اثرگذار و اولویت دار می پردازد. در همین راستا آیین نامه اجرایی مربوط به این بند توسط سازمان حفاظت محیط زیست تهیه و بنا به پیشنهاد شورای عالی حفاظت از محیط زیست و تصویب در هیئت وزیران در تاریخ ۱۳۸۵/۵/۱ به کلیه وزارتخانه ها و سازمان ها ابلاغ شد.

ساختار آموزش محیط زیست: آموزش رسمی، آموزش غیررسمی، آموزش ضمنی
اهم اقدامات انجام شده در بخش آموزش رسمی کشور

- انعقاد و ابلاغ تفاهم نامه همکاری فی مابین وزارت آموزش و پرورش و سازمان حفاظت محیط زیست

- تولید و چاپ مجموعه کتاب ها و کلیپ های آموزشی ویژه کودکان - اصلاح محتوا و گنجاندن مفاهیم زیست محیطی در کتاب های درسی علوم و ادبیات فارسی مقطع دبستان و شیمی و جغرافی مقطع دبیرستان - چاپ و انتشار کتاب های با مضامین زیست محیطی با در نظر گرفتن نیاز زیست محیطی منطقه ای و محلی در سطح نو سوادان و کم سوادان جامعه با مشارکت سازمان و نهضت سواد آموزی.

چالش های موجود در بخش آموزش رسمی کشور

- شناخت ناکافی از روش های نوین تکنولوژی و نیازهای آموزشی کودکان و مربیان در زمینه ی محیط زیست.

- کلی بودن اطلاعات آموزشی محیط زیست در کتب درسی و فقدان نیازمندی های محلی و منطقه ای در آنها - ضرورت توجه به وضعیت آموزش زیست محیطی معلمان و آموزگاران مدارس به عنوان از اهم های تأثیرگذار در تحقق اهداف آموزش محیط زیست

اهم اقدامات انجام شده در بخش آموزش غیررسمی کشور

- برگزاری کنگره های ملی و بین المللی تخصصی در رابطه با آموزش های زیست محیطی

- تصویب طرح مدیران سبز اندیش در سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تولید و چاپ بولتن‌های آموزشی با موضوعات حفاظت محیط‌زیست و ارسال آن‌ها به مدیران سراسر کشور

- انجام اقدامات مناسبی از سوی وزارت جهاد کشاورزی برای جلوگیری از اتلاف آب در شبکه‌های آبیاری زمین‌های کشاورزی و در بخش صنعت نیز اقداماتی برای بازیافت آب از طریق تصفیه صورت پذیرفته است.

چالش‌های موجود در بخش آموزش غیررسمی کشور

- ناکافی بودن نگرش هماهنگ به جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در نظام برنامه‌ریزی کشور

- ترجیح دادن منافع اقتصادی کوتاه‌مدت و گذرا در برنامه‌های توسعه به منافع درازمدت و پایداری که در صورت رعایت اصول زیست‌محیطی حاصل می‌شود.

- نارسایی در شیوه‌های آموزش محیط‌زیست برای مدیران

- ناآگاهی مردم از تأثیرات سوء زیست‌محیطی کالاهای تولیدشده از طریق فرایندهای تولیدی ناپایدار

- آگاهی اندک مدیران بخش‌های تولیدی نسبت به روش‌های مدیریت و کاهش مواد زائد جامد، بازیافت و استفاده مجدد از منابع

- ضعف در به‌کارگیری از تجارب موفق جهانی - عدم تأثیر تبلیغات انجام‌شده برای تولید و مصرف معقول مواد غذایی به‌ویژه نان

- عدم آشنایی با روش‌های تبلیغاتی در زمینه نهادینه کردن فرهنگ صحیح مصرف

اهم اقدامات انجام‌شده در بخش آموزش ضمنی دیداری، شنیداری و نوشتاری

- ساخت برنامه‌های تلویزیونی مستند برای آشنایی با معضلات و خطرات زیست‌محیطی

- ساخت موسیقی و ترانه با مضامین زیست‌محیطی ویژه کودکان

- همکاری و تعامل نزدیک با شبکه آموزش و شورای سیاست‌گذاری سلامت سازمان صداوسیما

- اجرای جشنواره ملی و منطقه‌ای فیلم، عکس، نقاشی، کاریکاتور و ...

چالش‌های موجود در بخش آموزش ضمنی

- عدم انسجام در تولید و پخش برنامه‌های زیست‌محیطی به‌وسیله دستگاه‌های مختلف

- بودجه ناکافی برای تولیدات اختصاصی محیط‌زیست (بودجه مشارکتی و جاری)

- عدم آشنایی کافی تولیدکنندگان برنامه‌های زیست‌محیطی صداوسیما با دانش محیط‌زیست.

سؤال سوم پژوهش:

چه راهکارهایی را می‌توان برای بالا بردن این مشارکت در جهت حفظ بیشتر و بهتر منابع طبیعی و محیط‌زیست ارائه داد؟

- ✓ ارائه راه‌حل و کمک‌های فکری به سازمان‌های دولتی و بین‌المللی
- ✓ ارتقای فرهنگ زیست‌محیطی، آموزش، آماده‌سازی افکار عمومی جهت پذیرش عملی راهکارهای حفاظت از محیط‌زیست
- ✓ جذب سرمایه‌های پراکنده، برای سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی
- ✓ بسیج مردم و استفاده از پتانسیل‌های آنان برای سازندگی در راستای حفاظت و احیای منابع ملی
- ✓ تشکیل دوره‌های آموزشی برای شهروندان، سخنرانی در مدارس، مساجد و اماکن عمومی در زمینه منابع طبیعی و محیط انسانی، برگزاری همایش‌های علمی، انتشار مقاله، روزنامه، مجالت و بروشورهای علمی برای آگاهی بیشتر مردم در زمینه‌ی محیط‌زیست
- ✓ انجام تحقیقات علمی برای حفظ محیط‌زیست موجود و گسترش آن و استفاده از نتایج این تحقیقات و نهایتاً ساخت برنامه‌های تلویزیونی در آگاهی دادن به مردم
- ✓ ایجاد زمینه‌های همکاری گسترده در سطوح داخلی و خارجی میان همه طرف‌های درگیر به منظور مدیریت و کنترل تخریب‌های سریع و فرامرزی و غیرقابل برگشت زیست‌محیطی در فرایند جهانی شدن اقتصاد.

نتیجه گیری

با توجه به مطالب ذکر شده در قسمت‌های مختلف این پژوهش به نظر می‌رسد جهان امروز خصوصاً در مسایل زیست‌محیطی نیاز به یک همگرایی واقعی دارد. مرزهای سیاسی امروزه نمی‌تواند مانع از ورود و تهاجم بحران‌های زیست‌محیطی از یک سرزمین به سرزمین دیگر شود. ایجاد امنیت زیست‌محیطی صرفاً با تشریک‌مسابی همه کشورهای یک منطقه جغرافیایی و در ابعاد بزرگ‌تر همه کشورهای جهان همراه خواهد بود. قطعاً آلودگی‌های زیست‌محیطی و بحران‌های

ناشی از آن که در ابتدا در کشورهای کمتر توسعه یافته به دلیل نداشتن قوانین مدون زیست محیطی می تواند امنیت ملی این کشورها را به چالش بکشد در آینده مانند موجی به کشورهای توسعه یافته خواهد رسید. توجه سیاستمداران بزرگ جهان و صدور بیانیه های متعدد در رابطه با گرم شدن کره زمین در کنار مسایل مهم امنیتی جهان در کنفرانس ها و جلسات امنیتی مؤید توجه به این نکته است. در اینجاست که به ضرورت نقش آموزش و پرورش در فهم مردم نسبت به محیط زیست و بالا بردن مشارکت آنان در حفظ محیط زیست می توان پی برد زیرا یکی از راه های اساسی شناساندن اهمیت مسائل زیست محیطی و منابع طبیعی و راه های حفظ و احیای آن، انعکاس مسائل فوق در متون درسی است. در واقع برنامه درسی، وسیله ای جهت اجرای آموزش های زیست محیطی است تا از این طریق، دانش آموزان بتوانند مفاهیم و ادراکات زیست محیطی خود را توسعه دهند و از طریق این ادراکات با زندگی روزمره خود، ارتباط برقرار کنند و نسبت به این که تمام جنبه های محیطی با هم در ارتباط اند، یک آگاهی و شناختی به دست آورند. وارد کردن مفاهیم مرتبط با محیط زیست در متون درسی دوره های مختلف تحصیلی باعث می شود که دانش آموزان از همان ابتدا و در زمان تکوین و شکل گیری شخصیت خویش، محیط زیست را نه تنها به عنوان درس بلکه به عنوان وظیفه و مسئولیت انسانی تلقی کنند. در یک جمع بندی کلی و در باب ضرورت توجه به مسئله محیط زیست در میان دانش آموزان می توان گفت اولاً، امروزه، چالش بزرگ اکثر کشورها، تهدیدات زیست محیطی است. دوماً، آموزش زیست محیطی تأثیر به سزایی در کاهش این تهدیدات دارد. سوماً، دانش آموزان زمانی می توانند به بهبود شرایط زیست محیطی کمک کنند که دارای دانش و آگاهی زیست محیطی بوده باشند.

منابع

ازکیا، مصطفی، (۱۳۹۱)، *فضای سبز روستایی، تهران: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، بنیاد خواجه نصیر طوسی.*

اسماعیلی، رقیه، (۱۳۸۲)، *بررسی میزان توجه به آموزش محیط زیست در برنامه های درسی مدارس ابتدایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.*

بابا اوغلی، محمود، (۱۳۹۲)، بررسی اجمالی بحران محیط‌زیست در ایران حول محور آلودگی هوا و تخریب منابع آب، مجله اقتصادی، سال سیزدهم، شماره‌های ۵ و ۶. ۷۲-۵۹.

بیات، طاهره و احمدی، پروین و پارسا، عبدالله، (۱۳۹۲)، جایگاه اخلاق زیست‌محیطی در برنامه درسی دوره ابتدایی ایران، پژوهش در برنامه ریزی درسی، دوره دوم، شماره ۹. ۶۲-۵۱.

تقیه، نرجس خاتون؛ (۱۳۸۹)، آموزش محیط زیست و جایگاه آن در برنامه درسی دوره راهنمایی، پایان نامه کارشناسی ارشد، مرودشت: دانشگاه آزاد اسلامی.

حاجی شاه کرم، محسن، (۱۳۹۱)، بهسازی طبیعت و حفاظت از محیط‌زیست روستایی، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، بنیاد خواجه نصیر طوسی.

- دیبایی، شادی و لاهیجانیان، اکرم الملوک، (۱۳۸۸)، بررسی برنامه‌های درسی مقطع ششم، شماره ۳. ۱۷۸-۱۸۴.

رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین، (۱۳۹۱)، بررسی راهبردی آموزش حفاظت از محیط‌زیست در ایران: ضرورت‌ها و تنگناها، فصلنامه راهبرد، سال بیست و یکم، شماره ۶۵. ۲۳۳-۲۵۸.

رمضانی قوام‌آبادی، محمدحسین و شفیق فرد، حسن، (۱۳۹۵)، توسعه پایدار و حق بر محیط‌زیست سالم: چشم‌انداز نسل‌های آینده، مجله سیاست جهانی، دوره پنجم، شماره ۱۵، ۲۹۹-۲۶۷.

سلیمان پور عمران، محبوبه، (۱۳۹۳)، تأثیر آموزش اخلاق زیست‌محیطی در رفتار و نگرش حفاظت از محیط‌زیست، کنفرانس سراسری الکترونیکی محیط‌زیست و انرژی / ایران، صفاشهر، موسسه بین‌المللی آموزشی و پژوهشی خوارزمی. ۱-۱۰.

-سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، (۱۳۸۸)، مصوبات جلسات ۸۰۱ تا ۸۰۷ به تاریخ ۸۸/۱۰/۳۰ تا ۸۸/۱۱/۱۵، شورای عالی آموزش و پرورش.

سیدنورانی، محمدرضا، (۱۳۸۱)، جهانی شدن و محیط‌زیست، تهران، فصلنامه اقتصادی و سیاسی، سال هفدهم، شماره ۳ و ۴، ۲۲۰-۲۳۲.

طیبیان، منوچهر، (۱۳۷۸)، تعیین شاخص‌های پایداری و نماد آن در محیط‌زیست، فصلنامه محیط‌شناسی، شماره ۲۴، ۱-۱۲.

عابدی سروستانی، احمد و شاه‌ولی، منصور، (۱۳۸۸)، نقش ترویج کشاورزی در ارتقا اخلاق زیست‌محیطی کشاورزان، فصلنامه اخلاق در علوم فن‌آوری، شماره ۱ و ۲، ۱۲۰-۱۳۰.

عابدی سروستانی، احمد و شاه‌ولی، منصور، (۱۳۸۷)، ضرورت ویژگی‌های پژوهش در اخلاق زیست‌محیطی، فصلنامه اخلاق در علوم فن‌آوری، شماره ۳ و ۴، ۵۶-۶۱.

علیزاده، عمران و پیشگاهی فر، زهرا، (۱۳۹۰)، امنیت زیست‌محیطی و تحول مفهوم امنیت در قرن ۲۱، مطالعات انسانی، دوره ششم، شماره ۱۴، ۱۰۷-۱۱۹. مدیریت خدمات شهری (۱۳۸۵). پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد کشاورزی. مرکز مطالعات و خدمات تخصصی شهری و روستایی. ۱-۱۳۰.

فردوسی، سیما؛ مرتضوی، شهرناز و رضوانی، نعیمه، (۱۳۸۶)، رابطه بین دانش زیست‌محیطی و رفتارهای محافظت از محیط، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۵۳، ۲۶۶-۲۵۳.

فرهود، داریوش، (۱۳۸۶)، مروری بر تاریخچه اخلاق، فصلنامه اخلاق در علوم و فن‌آوری، شماره ۱ و ۲، ۱-۶.

فیروزآبادی، احمد و عظیم زاده، دلارام، (۱۳۹۱)، فقر روستایی و تخریب محیط‌زیست مورد مطالعه روستاهای سرخون و بیدله از توابع استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه توسعه روستایی، دوره چهارم، شماره ۲، ۱۰۰-۱۲۰.

قضاوی، منصوره؛ لیاقتدار، محمدجواد و عابدی، احمد، (۱۳۸۷)، تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره ابتدایی از لحاظ توجه به معضلات زیست‌محیطی، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۱۵۲، ۱۲۷-۹۵. کبیری، مریم و دانه‌کار، افشین، (۱۳۹۱)،

نقش فرهنگ در حفاظت از محیط‌زیست، ماهنامه خبری تحلیلی پژوهشی سبزینه،
سال هفتم، شماره‌ی ۶۸. ۱۱۹-۱۰۷.

کرمی نوری، رضا و مرادی، علیرضا، (۱۳۷۲)، *روانشناسی تربیتی*، مجموعه کتاب‌های
تربیت‌معلم، چاپ و نشر ایران، تهران.

لطفی، حیدر؛ نامی، محمدحسن؛ حسن پور، جعفر و بحیرایی، حمید، (۱۳۹۰)، *امنیت
زیست‌محیطی و سیاست‌گذاری امنیت ملی*، فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو
در جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره ۴. ۱۲۱-۱۴۴.

معین افشار، مرضیه؛ آذرسا، فرشته؛ مرعشی، محمود رضا و ربانی پور، مجید، (۱۳۹۳)،
*لزوم و ضرورت اهمیت و حفظ مشارکت مردم در حفاظت از محیط‌زیست، اولین
کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار*، تهران، موسسه ایرانیان،
قطب علمی برنامه‌ریزی و توسعه پایدار گردشگری دانشگاه. ۱-۷.

محرم نژاد، ناصر و حیدری، عمران، (۱۳۸۵)، *تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار
آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور*، فصلنامه علوم و تکنولوژی
محیط‌زیست، شماره ۲۸. ۶۸-۷۷.

محمدی آشنانی، حسین؛ محمدی آشنانی، علی و حسنی، الهام، (۱۳۸۷)، *تلفیق اخلاق
محیط‌زیست با رهیافت ارزیابی راهبردی محیط‌زیست برای دستیابی به توسعه
پایدار*، فصلنامه اخلاق در علوم و فن‌آوری، شماره‌های ۳ و ۴، ۱-۹.

میردامادی، مهدی؛ اسماعیلی، سمیه و باقری‌ورکانه، عباسعلی، (۱۳۸۷)، *بررسی میزان
علاقه دانش‌آموزان دوره متوسطه در رابطه با حفاظت محیط‌زیست*، فصلنامه علمی
محیط‌زیست، شماره ۴۶. ۲۲-۳۹.

Chen, Pei-Jen. (1997), "Environmental Educators IT is Time to
Design a Whole Curriculum Now **The Journal of
Environmental Education**, Volume 3, Issue 2, 233-237.

Cridel, Traig (2010). **Encyclopedia of Curriculum
studies**. university of south California. SAGE publication.

Daskolia, Maria, Agelidou, Evagelia, (_ 2005), Kindergarten Teachers' Conceptions of Environmental Education Evgenia Flogaitis. **Early Childhood Education Journal**, Vol. 33, No. 3, December 2005.

Fien J. (2005), **education for environment: Critical curriculum Theorizing and environmental education**. Geelong Victoria: Deakin University Press.

Hungerford, Harold, Peyton, R. Ben and Wilke, Richard J. (1980), 'Goals for Curriculum Development in Environmental Education', **The Journal of Environmental Education**, 11: 3, 42 – 47.

Jacobus, Robert J. (2004), 'Understanding Environmental Theology: A Summary for Environmental Educator', **The Journal of Environmental Education**, 35: 3, 35 - 42

Monroe, Martha C. Andrews, Elaine; Biedenweg, Kelly. (2007), A Framework for Environmental Education Strategies" (EJ884693) **Applied Environmental Education and Communication**, v6 n3-4 p205-216.

Ramsey, John M. Hungerford, Harold R. and Volk, Trudi L. (1992), '**Environmental Education in the K-12**.

Schlesinger, William.H. (2004), Environmental Education for a sustainable future -environmental education & communication, **Applied Environmental Education and Communication**, 3:2,75-77.

Simmons, Deborah A. (2010), "More Infusion Confusion:A Look at Environmental Education Curriculum Materials".**The journal Environmental education**, 20:4,14-18